

JANUARO - APRILO 1994 N° 300

Ca dokumento esas enretigata da Ronald Bijtenhoorn
www.bijtenhoorn.nl

PROGRESO

Progreso fondesis da Profesoro Louis Couturat,
Collège de France, en 1908. Ol konsakresas a la
propago, a la libera diskuto ed a la konstanta
perfektigo di la Lingua Internaciona. Progreso
editesas kom la oficala organo di la

UNIONO POR LA LINGUA INTERNACIONA
IDO

UNIONO POR LA LINGUO INTERNACIONA

MEMBRO - KONTRIBUTI

Sro Franz Regnier agas kom Kasero dil Uniono e responsas la recevo e kontado di abon-pagi.

Membro-kontributo yarala, od abono a Progreso sen membreso dil Uniono, **500 belga franki**, pagenda a Landal Reprezentero o direte a: Uniono por la Linguo Internaciona Ido, 27, Ville du Bois, 6690 Vielsalm, Belgia.

Abonpaji povas esar pagata aden la konto dil Uniono: C.G.E.R. (Caisse Générale d'Epargne et de Retraite) Konto-numero 001-1329220-08 en 6690 Vielsalm, Belgia o per internaciona postala-mandato.

LANDAL REPREZENTERI

- Andora:* Robert CASTELLO, carrer Alzinaret 2, 1°, 2^a, *Andorra-la-Vella* (Pyr.)
- Anglia:* David WESTON, 24 Nunn Street, *Leek, Staffs.*, ST13 8EA
- Belgia:* Jacques BOL, 80 chaussée des Gaulois, 1300 Wavre,
Check-Nr. 000-0748184-23.
- Kanada:* Kevin FORD, 192 Tu-Pelo Avenue, Winnipeg R2K 35b, Canada
- Francia:* Vakanta.
- Germania:* Günter ANTON, Bahnhofst., 5 Fach 6-09 - D-06386 Elsnigk
Alfred NEUSSNER, Thüringer Str. 3, D-37284 *Waldkappel*
- Hispania:* José GARCIA c/o Ingeniero Joaquin Benlloch 71-13a, *Valencia* 26
- Nederlando:* Hans STUIFBERGEN, Ceramplein 76 hs, NL-1095 BZ Amsterdam
- Oceania:* Donald HUMPHRIES, Box 121 - L, *GPO Melbourne, Victoria* 3001-Australia
- Sri Lanka:* Ronald C. PERIES, 4, Sri Vijaya Road. *Colombo* 6, Sri Lanka
- Suedia:* Axel RYLANDER, Olshammarsgatan 58, S - 124 48 *Bandhagen*
Kerstin ÅKERLUND, Klippgatan, 1; S - 951 54 *Luleå*
- Suisia:* Cl. KREIS- SCHNEEBERGER, 57, avenue de Champel, 1206 *Genève* (Suisia)
- USA:* Richard EARNHART, 405 Fry, Denton TX, 76201 USA
Edward H. STEVE, 820, Glendalough Road *Erdenheim*, Pennsylvania, 19118 - USA
- Kirgizia:* Borivoy MARECHEK, per Jukovskogo, 20
Bishbek - 45 - Republiko di Kirgizia, 720045

Etapo - En simil okazioni - La titolo - Okadek numeri - Rinasko - Nova fervori - Prekursori - Idista poeti - Idista voyageri - La voyo di Couturat
--

LA YENA JUBILEAL NUMERO

Esis komplete kompozita e redaktita da Andreas Juste, membro dil Redaktal Komitato ecepte texto da Tazio Carlevaro.

ETAPO

Dum l'unesma yari dil yarcento l'ideo pri realigo di linguo internaciona ed auxiliara esis skopo di multa fervori.

De pos quar o kin yardeki on sentis ta bezono ed esforcis trovar bona solvo. Mult ek ta projekti esis nur frukto di subkoncial tendenci, di karakteral manio, di fantazioz imagini, mem kelkafoye di personal vanitato.

Kelki tamen esis rezulto di kompetenta labori linguistikal. La genio di Louis Couturat konsistis ek serchar la punti di konvergo, e trovar *la meza voyo*.

La linguo, nia linguo, qua lore ne ja havis nomo, esis ne un solvo inter la cetera, to esis **la** solvo.

Koordinanta existanta radiki en racional sistemo, respektanta lingual kustumi dil Europana populi, aplikanta praktikal logiko, kombinant eufonio e komodeso, certe ol havis omna necesa qualesi por divenar la transnaciona komunikilo.

E tamen ol renkontris obstakli de omna sorti : jaluzeso, personal ambicio, financial interesto, shovinista stulteso, ideologiaal tribualismo, statala persekuti, to semblis esar quaze komploto. Ma to esis nul koaliso, nur disparat esforcis por impedar la bona solvuro, jenanta pro ke serioza.

Ni agnoskez modeste ke Idisti anke kulpis dum certena periodo per dispar sua energio por diskuti pri falsa problemi :

stabileso-reformi, o valideso di statuti. E dume l'adversi sempre repetis, ke l'Ido havas nul existo.

Ma l'Idisti duris replikar : *E tamen ol vivas !*
E li povas nun festar pro la numero 300 di sua revuo.

Ma quale celebrar tante bel etapo ?

Memorante ke 1994 es anke aniversario (nam la koncepto dil linguo, qua divenis Ido eventis en 1894) on pensis, ke lo maxim bona es prizentar vasta panoramo por montrar to quon l'Idisti realigis dum un yarcento.

Ma to esus Enciklopedio dil Idistaro, e dika libro esus ne suficiva. Ni remarkez exemple ke la tri tomi dil Antologio kontenas originala teksti da plu kam 150 skripteri. E tanta kongresi o konferi, e tanta deki de Idolingua revui, e tanta linguistikal studiuri ed esayi. Tota vivo esus necesa por kompilar tal enciklopedio.

Yen do simple plur artikli, qui povus, (o povos ?) esar parti di tal imensa verkaro.

Ni selektis sur bazo dil kriterio :
informi prefere kam rezoni
fakti prefere kam argumenti.

En yaro, quan ni povas egardar kom etapo sur nia voyo, to esez dankanta homajo por devota Samideani (nur poka inter multa ceteri), e samtempe kom atesto pri l'Idala persevero e pri lo serioza di nia skopo.

EN SIMIL OKAZIONI

Kurioza lektero forsan questionos : kad on agis tale por la numeri 100 e 200 di *Progreso* ?

Ni apertez ta precioz olda revui, e yen ne nur respondo, ma mem informi pri la stando dil Uniono e pri la pensi e reakti dil Idisti dum ta periodi.

La numero 99-100 aparis en aprilo di 1934.
Ol es duopla e kontenas 48 pagini : vera spegulo dil animoza vivo dil Ido-movado : kompari pri stilo di diversa skripteri, artikli pri linguo, pri *chifri*, *nombri* e *kalkulo* e pri plur altra temi, serioz ed ancor nun lektind ed interesiva.

Ma ni trovas anke informi pri la morto di du eminenta samideani : D-ro Goldberg, konocita sub sua plumnomo *Filareto Kavernido*, asasinit yel 16-esma di marto 1933, e Kanoniko Jean Guignon, entomologiisto, lexikografo, skriptero e meceno, di qua citas frazo : *Se me esus tote sola por studiar Ido, nu, me studius ol, mem en l'altra mondo, pro la plezuro studiar lu.*

Kad esus posibla trovar un plu forta konvinkeso ?

Pri numero 100 dil revuo ni trovas nul aludo, ma kad es koincidenco, l'unesma du pagini *A nia lekteri* expresas idei, qui pos sisadek yari havas ankore nun perena valoro :

... qua sustenon ni povas expectar de mondo disequilibrata per la krizo ekonomiala, e quon ni povas demandar de generaciono, qua - ni konfesas ol en tota sincereso - es pronta por dementio ? (ni memorez, ke to skribesis en yaro 1934).

Kad l'ideo mondlinguala vinkos cadie o morge o pos cent yari, to nule importas... ni servas idealo, pro ke ni judikas olua realigo kom utila por la homaro... fortuneze restas ankore multa samideani qui konservas la fido a la skopo persequata, nam lia idealismo ne dependas de chanjanta konjunturi, ya mem singla nov obstaklo duobligas lia ardoro.

E lor la duacentesma numero, quo eventis ?

Ol editesis en junio di 1962, e sub titulo *Nia movado* citas explicite :

... to esas lua numero 200 ! Yes, ja tantafoye Progreso arivis che l'amiki di nia linguo : ol venis en cirkonstanci tre diversa, lor epoki di espero imensa o di lukto kontre desloyal ataki, lor instanti di krizo o mem di dubito, lor periodi joyoz o tristiganta. Ma nun ol volas adoptar eko dil optimismo qua regnas en la tota Idistaro.

E l'artiklo duras informar pri la diversa revui en Idal idioma.

Ma ne omni, ja lore, havis tal optimismo ; multi previdis kun regreto tre balda fino di tant esperi.

Fortuneze li eroris.

Quon li pensus nun lor konstatar, ke l'Idolinguo duris e povas nun pos triadek yari festar pro sua triacentesma jubileal numero ?

LA TITULO

Selektar titulo esas ago importoz ed ofte mem signifika.
Esas utila do serchar la motivi di la decido di la fonderi di nia revuo.

Ni judikez ne segun la nuna tempo, nam la nomo *progreso* perdis irga serioza signifikio e divenis un ek ta vakua vorti servanta nur kom etiketi. Ma dum l'unesma yardeki dil yarcento la cirkonstanci esis tre diferanta: le maxim multa e mem le ciencoza konsideris *progreso* kom idealo e mem kom solvo por omna problemi. Quaze dazlata da multa recent inventuri on ne povabus divinar, ke teknikal progreso povas o povos koincidar kun moral regreso. E *Progreso* esis lore quaze magial formulo.

Ka ni hastoze do deduktos ke la fonderi dil revuo sequis la modo di sua epoko? Certe no! L'unesma numero, qua editesis en marto di 1908 donas adekvata respondo.

En long artiklo da Louis Couturat e Leopold Leau, sub titulo *Nia programo* ni trovas sur pagino 5 la motivi di lia decido. L'autori explikas ya ke la nomo selektesis da *nia estimata prezidanto W. Ostwald*. Certe, Ostwald, qua recevis la premio Nobel pro sua kemial deskovri, estimis omna formi di ciencal progreso. Ma takaze il uzis la vorto por preciza linguistikal signifikio. Il volis expresar *developo natural e logikal*, segun la principi dil evoluciono dil indoeuropean idiomi.

To semblas forsan astoniva, ma divenas komprenebla kando on referas a la teorio di Otto Jespersen. En yaro 1894, cent yari ante nun, esis aparinta lua libro kun titulo *Progress in Language*. Jespersen adportis idei original, kontrastanta ye la general opiniononi dil epoko. Multa linguisti, deskovrinte la parenteso dil Ind-European idiomi, konsideris ya lia evoluciono quale regreso.

Segun ta tezo, pos periodo supozita *klasika* dum qua lingui atingas alta grado di qualeso e stando quaze ideala, li pro la pasar dil tempo subisas lenta dekadado, til divenar kripla komunikili.

Vice lo, segun Jespersen, la spontana tendenci vers plu simpla formi, precipue pri gramatikal e sintaxal reguli, esas favoroz evoluciono.

Il konstatis ta fenomeno ed il nomizis ol *Progreso*. Pose il expreis explicita sua penso per la yena frazo: *The evolution of language shows a progressive tendency from inseparable irregular conglomerations to freely and regularly combinable short elements.*

*L'evoluciono dil parolado montras progresiva tendenco, de nesepe-
rebla ne reguloza kun-aglomeri, vers libere e reguloze kombinebla
elementi.*

Tala tendenci esas konstatebla e generala malgre l'esforci dil
autoritati di certena landi por **impozar** obsoleta sintaxi ed *ortografii*.
Ed en plura kazi li genitas simpligit e normaligita formi anticipita
dal Idolinguo.

Kin yari pose Ostwald developis sua judiko. Segun recenso da
Couturat (Februaro 1913) il konsideras Ido esar un ek la moyeni
sparar energio e rekomendas ol kom progresiva linguo : *en omna
kozi esas neposibla impedar la progreso, restas nur organizar la
progreso....*

Ton deziris Couturat e Leau, qui duris explikar, en yaro 1908
ke l'idealo di la linguo esas atingar la maxim granda grado di
internacioneso, por konstruktar linguo *nultempe perfekta ma sempre
perfektigebla* sur bazo di tala ciencal principi.

Tale aparas klare lia intenci : aplikar la spontana tendenci vers
simpligo e normaligo, ma sekura metodi, eskartante personal kaprici
ed egardante serioza principi.

Ma restas rimemorinda lia delikateso : Rosenberger esis editanta
revuo por Idiom Neutral sub ta titulo *Progress*. Couturat sorgis
avertar lu, pri eventual objecciono, ma Rosenberger, kun simil alteso
di sentimento, donis *afabla konsento, deklarante ke la sameso di
titulo montras la sameso di skopo*.

Tale on komprenas klare la linguistikal signifiko dil titulo propo-
zita da Ostwald ed aceptita dal fonderi dil revuo : to esis nul deziro
di selektar segun la modo, ma signo di profund e sincera konvinkeso.

E ta titulo esis exakte programo.

OKADEK NUMERI

De la monato Marto 1908 til Agosto 1914 aparis akurate okadek numeri di Progreso.

Singlu ek li kontenas sisadek pagini e ni povas kalkular (nam kelki havas sisadek e quar pagini) ke l'ensamble formacas en plura dika tomi plu kam 5.000 pagini.

To permanas ankore nun kom la maxim serioze e preciza studiuro pri l'interlinguistikala problemi.

Ni remarkez, ke Louis Couturat ne nur pagis propraspense la maxim multa parto dil kusti (nam l'aboni esis ne suficiva por lo) ma ke il lektis, redaktis o verifikis omna lineo.

Desfacile on povas imaginar l'imenseso dil necesa laboro.

To semblas unesmavide preske nekredebla. E to es tamen tote certa.

Plura yardeki pose pioniro di ta heroala yari adportis interesiv atesto pri tal aktivezo.

Ni povas ya lektar en Progreso n° 215 texto da Siegfried Auerbach.

Dum la Konfero en Lons-le-Saulnier en Agosto 1965 Ewald Röh-nisch lektis diskurso da S. Auerbach, qua ne povis asistar.

L'eminenta interlinguisto naracas sua vizito che Couturat en Novembro 1912, vizito, quan il deklaras neobliviebla.

E yen lua propra frazi :

Sembris a ni, ke Couturat laboris ekskluzive por Ido. La skribmaŝ-hino ne ja esis en generala uzo ye ta tempo, ed esas desfacila imaginar la imensa laboro konektita kun la verko di Couturat. Il korespondadis kun Idisti en omna landi, redaktis 64 pagini di Progreso omnamonate, skribis propagala artikli e prospekti, letri a jurnali en omna landi, kompozis lexiki, revizis la artikli skriptita da altra Idisti e multo altra.

Ma koncerne plu precize *Progreso* to esis posibla nur pro la kontinua kunlaborado da plura deki de kompetent Idisti.

Partikulare dum l'unesma quar yari to semblas quaze *cerebro-sturmo*.

Regnas sentimento, quan on povas nomizar : entuziasmo : sugesti, propozi, kritiki e studiuri omnasorta vizas sempre facar plu bel e plu komoda la nova linguo. Li relatas tante gramatikal strukturo ke selekto dil maxim internaciona radikali.

Foliante exemple la tomo 1910-1911 ni trovas multa memorinda nomi : Ahlberg, d'Orczy, de Ljustina, Lorenz, Lusana, de Ribemont,

Pfaundler, Schneeberger, Strauss : pioniri qui tale kontributis al konstrukto dil Idal idioma.

Ed ultre li, kelki kunlaboris per kontinua esforci : ni trovas en la *Tabelo di la propra nomi* ke certeni altra es citata sur multa pagini : Ferrand 18-foye, Hugon 28, Jönsson 31, Wormser 36, Jespersen 37 e de Janko 68-foye, e lo en un yaro.

Kelki ne perseveris e livis l'Idistaro, ma restas omnakaze la rezulto di lia labori. Evidente ne omna propozi esis admisata, ma kelka restas ankore nun esplorinda.

To esas cetere bona pruvo di praktiko di *libera diskuto* ed anke signo dil seriozo e profund intereso, quan inspiris ta komun entraprezo.

Danke a ta kompetenta pioniri *Progreso* restas quale linguistikala monumento.

Tamen en la numero di Agosto 1911 aparis artiklo da Couturat sub titulo *Pri nia revuo* qua signalas chanjo, ne di skopo, ma di metodo. Il explikas lo tote klare : multa Samideani regretis ke *Progreso* esas tro exkluzive konsakrata a linguala diskuti e deziras, ke ol furnizez a li interesanta e distraktanta lektaji. Il indikas, ke la precipua (linguala) questioni esas solvita e yen la konsequo :

Ni anuncas do ke de nun, exekutanta nia originala projekto, ni insertos artikli pri omnaspeca temi, se nur li esos bone redaktita, serioza ed interesiva por la maxim multa lektanti... Ni aceptos mem pure literaturala peci (precipue traduki, de bona autori) ma nule poeziajo, segun nia konstanta regulo, ofte justifikita.

Dum la sequinta tri yari ta programo realigesis. En linguala fako multa samideani, di qui ni lektis la nomo, duris persevere sua konlaborado. Pluri nova simile kontributis e ni trovas propozi e komenti da Roze, Dudouy, Yushmanov, ed altra kompetenta linguisti.

Ma lia tasko ne plus koncernis la generala traiti e la strukturo di la linguo, ma detali, ofte utila por kompletigar la lexiko e parfinar la linguo.

Dum la monato Decembro 1911 l'Akademio solvabis ya multa grava problemi. Ni remarkas en la numero di Februaro 1912, ke ol agabis 711 decidi (pri tanta questioni). On rest astonata pro l'imensa labori tale plenigit en periodo di 3 yari e kelka monati. E la linguo tale atingis sua bazala karaktero, ne definitiva, nam to kontredikus sua principi, ma suficiva por posibligar necesa halto dil esforci.

L'artikli di general intereso expektita da multa lekteri arivis pokope ; oli esis precipue tradukuri. L'unesma originala texto, redaktita da von Pfaundler, aparis en la numero di Novembro 1911

Pri ludi generale e pri la ludo Go speciale.

To esis quaza revelo, nam ta ludo esis lore preske nekonocat en Europa.

Ma balde Progreso insertis artikli pri diversa temi, ed inter li on povis lektar studiuri de Henri Devannes pri grafologio, e naraci pri recent eventi (*Dramato funde di la maro*), e serioz esayi da du mediki : D-ro Ignaz Hermann, e D-ro Leon Neuens (di qua la nomo es ankor nun la nomo di hospitalo en Châtelet, Belgia), auctore di tre long artikli pri *La genio dil naturismo*.

Louis Couturat ipsa redaktis multa texti : tre astoniv esas la varieso di la temi : L'observatorio di Monto Wilson, la Gioconda, la kazo di Helen Keller, la surda-muta blinda, la fizikal elementi di la muziko, e mem la submara tunelo inter Francia ed Anglia ! inter mult altri. Quale il povis kompozar kun precizeso pri tanta diversa kozi, to esas enigmato.

Kand on foliumas la numeri di Progreso dil yari 1913 e 1914 on konstatas, ke ta mult artikli donas quaza panoramo di la temi interesanta lore l'Europana penseri.

E li omna havas komuna karaktero : nul polemiko, nul shovinismo, nul proba por endoktrinar la lekteri, ma serena deziro vers plu preciz e plu profunda konoci.

Ma sur exemplero dil numero di Agosto 1914, apartenint a H.D. Akerman, videsas krayone skribita vorti : *This n^o issued Oct. 1920.*

Intertempe ya eventabis to quon R. Moureaux nomizis exakte : *la stupida milito*.

Ed un ek l'unesma viktimi esis Louis Couturat, mortinta ye la 3.a Agosto sur rurala voyo, frakasat en sua veturo da armeal vehilo.

RINASKO

En januaro dil yaro 1931 aparis la numero 81 di Progreso, e to esis tre grand evento en la historio dil Idistaro.

Por konciar lo plu bone, es utila facar retrospekto

La morto di Louis Couturat, konocit erste pos plura monati o mem pos kelka yari pro la cirkonstanci dil epoko, esis quaze fulminostroko che l'Idisti; li tamen ne perdis kurajo e li perseveris kun la devizo : *trans la tombi !*.

Dum la milito la revuo *Mondo* direktata da P. Ahlberg, e la Sueda Idisti, reale salvis l'Ido-linguo. Pos la fino dil kombati lia revuo duris ecelanta laboro e balde ol divenis l'ofical organo dil Ido-Akademio e la central organo dil Idisti.

Ta periodo til 1927 esis vera florifo : plura revui (pri qui specal artiklo donos detali) propagis ne nur la linguo, ma l'Idala kulturo per inteligenta maniero. Ed en yaro 1925 aparis la Komplete Gramatiko Detaloza da de Beaufront, vera sumo de konoci e de racional rezoni.

Omno standis do tre bone.

Ma en 1927 komencis to quon Houillon nomizis *kreskala krizo*.

Ahlberg cesis ya sustenar l'Ido en la formo rezultanta de uzado dum preske duadek yari, ed il apertis sua *Mondo* por teksti en o pri diversa projekti lingual min o plu personal.

To quo tre shokis le tradicional esas la fakto, **ke tamen il duris uzar la nomi *Ido* ed *Idista***. To esis la kerno dil problemo, nam on nule kontestis lua yuro selektar o fabrikar irga linguo, sen omnakaze raptar la nomo *Ido*. Ed en julio 1927 Albert Noetzli insertis en sua revuo *Ido* long artiklo kun titulo *Pri intrigeri e pseudo-Idisti*.

Konsequis evidente rupturo inter la tendenci.

En West-Europan Ido-Konfero, en Saint-Ouen (Agosto 1927) Louis de Beaufront lektis raporto (kontenanta plu kam quar pagini) per quo il prezentis emociganta justifiko di sua decidi ed opinioni. Ma il erorabis pro kredar ke suficis adjuntar nova vorti por la lexiko ; il oblivis la profunda penso di Couturat : l'Ido devas esar la central idiomio dil Interlinguistiko. Il neglijis egardar l'evoluciono depos 1914.

Ultre lo segun remarko di F.E. Mulcarhy, aprobita da Baxter, *semblas ke kelk ancien Idisti fatigasas e yidas en chanji posibles di plu rapida progreso*.

Altri vice lo pensis ke stabileso garantios propagando e nova sucesi.

Ta du tendenci, expresita sen nuanci, esis tote kontrea.

E, mem plu grave, de ja deko de yari Louis de Beaufont probabis demonstrar ke l'Uniono, lua statuti, lua decidi, **omno**, ecepte nur l'Akademio, esis tote nevalida e mem ne-existanta legale!

En Novembro 1927 (en sua revuo Ido, pagino 335) Noetzli revelabis la sekreta skopo di ta shikani : ... *ja ante longa tempo ni konvinkesis ke nur un autoritato darfas existir en nia movado, nome la Ido-Akademio.*

La rupturo divenis publika ; existis balde simultane du societi : l'U.L.I. di Ahlberg, qua pretendas esar la sucedanto di l'ancien U.L.I. kun la revuo *Mondo*, e l'Uniono Idista, fondita da Noetzli, kun sua revuo *Ido* e l'*Ofical informilo dil Ido-Akademio* di Louis de Beaufont. (de pos Marto 1928).

L'aferi divenis mem plu grava, ma samtempe plu klara, kand en Mayo di 1928 Otto Jespersen sendis al precipua Idisti sua broshuro *Et Verdensprog, av Otto Jespersen* per qua il prizentas sua linguo Novial, quan Ahlberg adoptis balde.

Ma eventis lore to, quon ni povas nomizar *revolto dil racionozi*, dil Idisti refuzanta l'atitudi extrema, ti qui deziris trovar koncilianta solvo.

Li sucesis obtenar ol en kongreso en Zürich (Agosto 1928) : li ri-organizis l'anciena Uniono por la linguo internaciona. To esis vere ri-uniono. Oportas ankore nun homajar a ti qui tale ritrovis la bona *meza voyo* olim indikita da Couturat.

Inter li partikulare on devas citar la nomi di Papillon, Auerbach, Gross, Mauney, Houillon e Brismark.

Ta kongreso es anke remarkinda de altra vidpunto : la raporto redaktis sur bazo di stenografial skribaji, ed ol esas do nula sika rezumo, ma reflektas la stilo e kelkafoye mem la frazi dil oratori. On povas tale admirar la spontaneso, la naturaleso per quo li uzis Idolinguo e to posibligas konstatar la praktikebleso di la linguo.

Du monati pose aparis l'unesma numero dil *Ofical Buletino* dil Provizora Komitato... *por rifucionigar l'Uniono por la linguo internaciona.*

Ed en agosto 1930 eventis en Sopron (Hungaria) la 9esma Kongreso : ibe suflis vento di optimismo, di yuneso, di amikeso : ibe on renkontris nova zeloza samedeani. ...*lo realigita mem superpasas nia esperi*, skribis la raportero.

E yen pri nia temo lo maxim memorinda :
S^o Szabados asertis en diskurso : *ni absolute bezonas revuo digna e forta... Ni rikreez PROGRESO.*

Ton aprobis la kongresani e la numero 12esma, l'ultima, dil

Ofical Buletino, aparint en Oktobro 1930 restas kom pruvo dil nova konfido. Yen kelka linei di **ADVOKO AL IDISTI**: *la Komitato rezolvis cesar l'edito di Ofical Buletino e vice ol, restitucar a nia movado ta olima juvelo di literaturo interlinguistikala, quan ni omna konocas sub la nomo simbolala di*

PROGRESO!

Tale pos grava krizo dum quar yari la rinasko di Progreso semblis esar sekura signo di bela futuro.

NOVA FERVORI

Ka ta grand esperi divenis realaji ?

On povis konfidar, nam l'unesma numero semblas quaze triumfal aklamo.

En formo di *saluti* ol prizentas mesajo di le maxim eminenta :

Ostwald, Leau, Quarfood, Lusana, Roze, Brismark ed Auerbach qua sucesas per kelka vorti expresar bele la komuna deziro :

... ni itere havas nia Progreso ! E ni ne nur ri-havas la revuo, ma ni anke rihavas la spirito di progreso qua regnis en nia rangi dum la vivo di Couturat...

Tal esis l'imens espero di la serioz Idisti.

E la nov Akademio, guidata da sua prezidero Sigvard Quarfood, adoptas du grava decidi :

per decido n° 1977 ol *konfirmas omna decidi dil ex-akademio, admisante samtempe nova diskuto pri omna lua decidi.*

per decido n° 1980 ol *admisas general e publika diskuto pri la fonetiko. En la nomo dil Akademio me invitas Vi partoprenar en la diskuto. L'akademio ne deziras laborar dop klozita pordi... tale komentis Stefano Bakonyi, lua sekretario.*

E la revuo dum la sequinta tri yari restas kom pruvo pri la fervoro dil Idisti en tal entraprezo. La tempo di la fondo semblas ri-eventar : singlu pensis, studiis e skribis tote libere, e segun frazo da Janis Roze : *nun omnu darfas enuncar, quon til nun lu doloroze cirkumportadis en la silenco di sua kordio.*

Inter multa cetera nomi, ni trovas ofte ti di kelki, qui helpis per kontinua labori : Akermann. Auerbach, Bakonyi, Brismark, Espitalier, Gross, Houillon, Knox Garden, Matejka, Quarfood, Roze.

To esis florifado de idei, sugestii, propozii e komenti.

Ne regnis tamen unanimeso, ne nur pri la solvi propozita, to quo es tre normal, ma mem pri l'utileso dil entraprezata studiado, e l'oportuneso di tala serchi lingual.

Oportas distingar :

Kelki : Baxter, Pesch e simili, refuzis irga modifiko ; lia kritiki esis personal e sistemal, e do neglienda. Louis de Beaufront ipsa duris asertar ke pro motivo di koncienco il ne povas esar membro di U.L.I. qua, segun lu, esas *nevalida institucuro* ! Nulu audacis questionar : qual es valideso di lingual asociuro ? o forsan mem ironioze : *qual es valideso di nobelo-grado* ? To esabus kelke jenanta !

Plu serioz esis l'objecioni di du grupi : en Thaon les Vosges : *nia maestri devus okupar su pri la afero sen transportar lia diskuti aden la publiko. To nur tardigas la propagado.* „ed en Berlin : *omisante la linguala parto ol (to es : Progeso) povus esar tre propagiva.*»

Certe on ne povabus suspektar mal intenci che Bogart, e neanke che le Jacob, qui omna esforcis kun devota zelo por l'Idal idiomu e movado. Lia vidpunto esis sincera, e la vera problemu esis : *quale konciliar libera diskuto e propagado* , ed ultre lo kun *konstanta perfektigado* ?

Tala postuli esas ya desfacile realigebla simultane. Ma to esas ne partikular por l'Idisti.

Ni supozez ya partisal revuo, qua volas simultane propagandar por rekrutar membri, ed admisar diskuti pri la programo dil partiso. Ka to es posibla ? E por analizar plu profunde, qual es maxim bona metodo por propagandar pri lingual afero ? Ka direte per prizentar distraktiva revuo ? Ka mediate per ofrar artikli pri serioz e mem diskutebla temi, por atraktar studiema penseri ?

On vidis klare la problemu ed on sugestis mem editar aparte la linguistikal pagini. Ma restas omnakaze la *konstanta perfektigado* : quale realigar ol ? segun qua kriterio ?

En julio di 1931 aparis en Progreso Deklaro, aprobita da plu kam 45 Idisti, inter qui le maxim kompetenta. Ta solena deklaro vizas uniono e konkordo, ed ol kontenas quale konkluziva decido :

Ka chanji divenos necesa, ni ne povas predicar. Same kam ni desaprobas la prejudiko ke nia linguo ne DARFAS chanjesar, ni ne povas aprobar la prejudiko ke ol MUSTAS chanjesar. Ni volas libera diskutado...

E yen lo maxim admirinda : ta deklaro kontenas final paragrafo : *Ni ferme kredas, ke la preponderanta majoritato dil Idisti konkordas kun nia vidpunti ed esas pronta, sustenar Progeso e l'Akademio*

per omna moyeni, mentala e materiala. La mondolingual movado es esencale demokratala e pro to anke la konstituco dil mondolingual organizuri devas esar demokratala. En demokratii, ti qui pro ula questiono restis en minoritato devas sincere kunlaborar en l'exekuto dil decidi...

Or ni lektas sur la sequanta pagino, ke Leau aprobas la deklaro, ecepte ta lasta paragrafo, ed il explikis ke, *pri temo qua havas anke e precipue ciencal karaktero, la opiniononi restas nedependanta de irga decido, neegardante kad olca es o ne la rezulto di konsulto demokratala*

Tale il sequis la sulko di Louis Couturat qua simile pensis, ke potenteso di nombro e di majoritato ne darfas modifikar etikal principii.

Dum quar yari Progreso duris la *libera diskuti* e ta plura centi de pagini esas neobliviebla honoro.

Ma kand on lektas la numero di septembro-decembro 1934 on rest- astonata : *Progreso esos la vivaca e propagiva spegulo dil Ido-Vivo en omna landi sur bazo di kinyara periodo di stabileso lingual.*

Quo eventis ?

Semblas, ke la navo departinta por explorar lontan oceani e deskovrar sunoz insuli, nun prudente riv-navigas de un ed altra portuo.

Forsan, en periodo desquiet en Europa, to esis apliko dil axiomo *primum vivere, deinde philosophari*, o quaze *unesme posvivar ed erste pose perfektigar.*

E nun ni povas meditar : quo restas de la bel tempo dil voyaji sur alta maro ?

Multo, tote certe.

Unesme la Raporto da Janis Roze, qua esas nun ankor fonto de referi e de propozi, ek qua ni cherpis e povas ofte cherpar.

Duesme l'experienco quan grantis experimenti : L'Idal strukturo esas quaze vulto : danjeroz esus remplasar mem un stono, nam krulo minacas. Es preferind adjuntar apude bela galerii, to esas permisar alternativa formi.

Triesme restas kom modelo ta deziro vers perfekteso, qua esas karaktero propria dil Idisti.

Nultempe on atingos ol, ya ma lente e sekure on serchez ed on trovez prudent ameliiori.

E Progreso meritos tale sua nomo.

PREKURSORI

Kad existas en la multa homal inventuri un, qua naskis subite, komplet e pronta, sen irga prepari, sen preliminar serchi, kelkafoye dum plura generacioni ? Se tala kazi eventis, li esis certe tre skarsa.

E neanke l'idal idioma havis tala marvelatra debuto, startanta tote pront ek la menti di de Beaufront e di Couturat.

Ol esis rezulto di longa studiadi, di perseverant esforci, ne nur da li, ma da multa linguisti dum plu kam un yarcento.

Kun admirinda honesteso intelektal Couturat agnoskis la meriti di ta prekursori; ofte il citas lia nomi, partikulare di Rosenberger e di Beerman, autori dil Neutral e dil Novilatin, qui propozabis formi e sufixi, quin il adaptis ed adoptis por sua linguo.

Ed en *Histoire de la langue universelle* quan il kompilis kun Leau (1903 e 1907), vera bazo dil Interlinguistiko, il sorgis mencionar freque l'idei di ti, qui propozis serioza solvi, se mem nur pri acesora detali.

E tale ni es astonata per lektar, ke ja en yaro 1765 Faiguet selektabis por sua *Langue nouvelle* (en tomo IX dil Enciklopedio) la finali : *AS* por la prezenta, *IS* por la pasinta, ed *OS* por la futuro (dil infinitivo). En 1858 de Rudelle propozis por sua *Pantos dimou Glossa* la litero *A* por la prezenta, *I* por la pasinta ed *O* por la futura (dil indikativo). Kad hazardo ? kad imito ? kad influo dal Latina linguo ?

Ni lektas anke, ke Pirro en yaro 1868 kompozante sua *Univercal Sprache* sugestis ja la sufixi : *IN*, *AL*, *UR* ed *IV*.

En ta periodo dum qua naskis tanta projekti Courtonne por sua *Langue internationale néolatine* propozis la finali *AR* por l'infinitivo prezenta ed *OR* por l'infinitivo futura, remarkind ideo, quan adoptis la fonderi dil Ido-linguo.

Tale dum un yarcento multi adportis sua kontributo, quaze sua petro, forsan mikra, por l'ideala konstrukto revata.

Esus bela tasko facar kompleta listo, por grantar a singlu lo sua e homajar a tal esforci.

Certe to relatias maxim ofte detali formala, ma kad omna linguo esas ne sistemo di detali funcionant en reciprok influo ?

Ma yen aparis tri prekursori, qui sorgis ne nur por detali ma por general principi konform a raciono.

L'unesma segun la dati es Theodor von Grimm (qua esis nul membro dil familio di le Grimm, famoz en Germana filologio, ma Rusa Stat-Konsilero) En sua *Programo* (1860) il prizentas l'unesma profund analizo dil tota problemo.

Pri un punto il eroras, kredant a **kohero di la soni** e dil signifiki (ma multi, ed inter li Comenius, falis en tal eroro), ma pri **omna** cetera il expresas kun lucideso la principi necesa por fondar auxiliara linguo. Esas tre dezirenda ritrovar l'originala texto kompleta, nam kand on lektas la rezumo facita da Couturat e Leau, on dubitas kad on vekas o sonjas. Semblas ya, ke von Grimm previdas klaramente omna direktiva principi :

- singla vorto devas signifika un noçiono, sen ambiguoso.
(to es ja l'unasenceso, la monosemio)
- derivado e vortifado devas eventar segun determinita reguli, tante simpla kam posible (to es ja la *praktikal logiko*)
- nul dubito povas esar pri signifiko di derivata vorti.
(to es ja la kriterio di *sekura komprenebleso*)
- la linguo devas havar flexebleso e senlimita richeso.
(to es do l'autonomeso posibliganta krear derivuri)
- la lingui devas esar eufonioz, ed il propozas kom modelo l'Italiana.
(l'Idisti sorgis sempre pri la beleso dil soni, ed inter li Lusana)
- la linguo devas esar facil ed on devas exkluzar kaprico por selektar la radiki (to es do la neceso uzar kriterio)

L'autoro koncias, ke aplikar tala principi esos imens entraprezo. Tal imensa laboron l'Idisti ya facis ed ankor nun ni povas egardar la programo da von Grimm kom solida bazo por developi ed amelioriri.

Duesma prekursoro balde agis plusa pazi sur ta sama treko :

En yaro 1887 l' *American Philosophical Society* , fondit olim da Franklin ipsa, nominis komitato por studiar la ciencal valoro di Volapük. On remarkez ke ta linguo juas lore granda sucesi e semblas esar la maxim bona solvo, ne nur segun la modo ma segun l'opiniono di multa kompetenti.

Malgre lo l'Amerikana Komitatani expreis desfavoranta judiko, e li justifikas ol per prizentar raporto kontenanta pozitiva programo :

- la linguala bazo devas esar cherpita ek la precipua sis lingui Europala, do to quon pose on nomizis la sistemo D.E.F.I.R.S.
(Yen do la necesa kriterio por exkluzar personal kaprici)
- l'ortografio devas esar absolute fonetikala.
- La linguo havez nur la kin pura vokali : *a,e,i,o,u*.

- nul diakritika signi super la literi, nam on ne devez levar la manuo dum skribar vorto.

(Ni remarkez ke to koncernas nur signi *super* literi, ma ne signi qui esus *parto* di litero [e sub ol], to quo lasas apertita perspektivi ankore nun esplorinda.).

- la soni devas esar ne nur facile pronuncebla, ma mem agreable por l'orelo, e li mem adjuntis ke on devas evitar *indecorous or degrading associations*. La Kastiliana (Hispana) semblas a li l'idiomo maxim proxim ad ideala fonetikeso.

Tal ecelant idei nule kontredikas la programo da von Grimm, ma li adportas utila precizeso.

Kelka yari pose, cent yari ante nun, aparis triesma prekursorala verko (1894).

Hike diferas la kazo : l'autoro propozas sur bazo di propra experienco, rezulto di sua experimenti dum sis yari e duimo.

Ed il komunikas sua grava konstati :

- oportas eskartar la literi kun diakritika signi.
- on devas supresar l'akuzativo nam ol *prizentas granda desfacilesos por multa personi* e pro ke linguo povas existir tre bone sen akuzativo.
- la pluralo per finalo *i* esas ne arbitrala, nam ol existas en diversa lingui.
- deklino dil adjektivi esas *superflua balasto* ed on admisez do nevariablesos dil adjektivi.
- *por la korelativa pronomi ed adverbis oportas supresar inventita vorti, ed admisar simpla vorti sen reciproka inter-relato* (maxim ofte segun latina radiki).

To esis do por l'autoro l'*instanto di vereso* plu precize mem di *lucideso*.. Ma qua esis il ?

Tote simple Zamenhof ipsa, propozanta *reformoj* di sua propra Esperanto de 1887 !

Pro quo de Beaufront kontributis lore a refuzar oli ? Pro quo Zamenhof *obliviis* oli ? To es altra event...

Ma la valoro di penso ne dependas de la volo di ta qua deskovris ol : l'idei persekuas sua voyo, se mem on renegas oli.

Ed en yaro 1907 ti qui fondis l'Idolinguo inspiretis dal idei e dal programi di tanti quanti studiabis serioze la posiblesos di auxiliara linguo, e partikulare di ta tri prekursori.

E to esas ne nur justifikio, to es anke motivo por perseverar.

Poemi en artificiala linguo ! ka vere ! ne posible !

Tale respondas kelkafoye ti a qui on deziras prizentar la literaturo. Esus mem plu exakta skribar : on probas, nam le maxim multa havas nun nek tempo nek volunto por tala temi.

E kande tamen kelku konsentas lo e regardas rapide Idala versi, lu ne povas celar astoneso, vidante harmonioza frazi, quin li preske komprenas.

Certe ya nia linguo ecelante fitas por melodioz expreso di senti-menti.

Louis Couturat ipsa remarkis lo, nam ni trovas en *Progreso* di Novembro dil yaro 1909 artiklo da lu, sub titulo *Ido e la muziko*. Il laudas *la pureso e simpleso di lua vokali per quo Ido similesas à l'Italiana, qua esas segun generala opiniono, ne nur la max belsona linguo, sed anke la max apta a la muziko e quaze la klasika linguo di la kanto*. E por pruvar la kapableso di nia linguo, precipue a la muzikisti e muzikeri il donas traduko di la paroli di famoza kanto da Beethoven kun l'originala Italiana texto :

In questa tomba obskura, lasciami ripozar, to es :

En ica tombo malklara lasez me repozar e tale plus.

(Nun, nam nia lexiki havas la vorto *Obskura* la traduko esus mem plu bela).

Ma il deskonsilas *aplikar nia linguo a la poezio*, pro plura motivi, agnoskante tamen ke ol tre bone fitas por lo, to quo semblas vera paradoxo. Ed en decembro di ta yaro il citas kakofonioza texto en altra linguo ed adjuntas : *Simile a l'ebria Hiloti che l'antiqua Spartani... ol servez quale avertilo e pavorigilo a ti, qui esas tentata versifar en Ido*.

E yen mem plu grave : ni lektas en noto dil pagino 728 di *Progreso* januaro 1913 la kontestebila frazo : *la literaturo esas nek necesa nek suficanta por L.I vere praktikebla*.

Louis de Beaufront skribis analoge, ke tradukar maestro-verki en Ido esus *profanaco* e Guignon asertis *La versi praktikesez por la linguo, ma no la linguo por la versi*.

Ni povas do deduktar, ke la fonderi di la linguo ne konciis lua valoro por poezial expreso.

Tal fenomeno esis ank en altra faki : la frati Lumière ne divinis l'importo di sua inventuro, e li pensis, ke sua cinematografo esos nur amuzilo.

Ni devas do tante plu serioze admirar la sagaceso di ti, qui vidis klaramente la marveloz apteso dil Ido por harmonioza poemi.

Ed oportis por lo persistanta kurajo : la linguo es ankor en konstanta developo precipue de 1908 til 1912. Singla numero di *Progreso* kontenas longa diskuti pri nova propozi por reguli, afixi o radiki. Ed on ne ja disponas la vasta vortari da Feder, de Beaufront, Dyer e ceteri. Ulte lo, kelka samideani egardis poeti kom frivola skripteri, quaza fantaziemi riskanta fushar la tot afero.

I

L'unesma poeti, startante de punto nulo, havis do poka'posibleso uzar komplikata formi ; to esis la periodo dil simpleso.

Ma tala simpleso prizentas ankor nun vera delikata charmo.

A pluri mankis okaziono e tempo por durar poetal kariero bele komencita. Ni citez **Gunnar LÖFVENARK**, qua kompozis kun entuziasmo *Non kantiki por deala servi... che la bontemplani*, e **Sten LILJEDHAL** (mortint en 1924) qua inspiresis inter altra temi dal naufrajo dil navo *Titanic* od anke da la beleso di sua lando : Unesme probable il uzis rimi :

*Suedia, tu hemo en Nordo,
Lando kun monti nivoza
Ube pasturas la hordo
Di la rentiri kornoza*

Louis de BEAUFONT ipsa en yaro 1913 previdas astonive :

*Simil a l'uceli qui fendas l'azuro
Vehili fluganta acensas a l'astri.
... Kad oli adportos la paco al mondo
O forsan adjuntos a lua kombati ?
Angora questiono. Nur kelki ja timas
Ke per li on facos plu multa viktimi.*

Ve ! poeto divinis kruela futuro !

Ma dum ta yari plura poeti kompozis deki de verki, e to esas signo ; li ne nur deziris uzar bele la nova linguo, li havis pensi, revii ed ideali expresinda, e la necesa talento por donar ad oli bela formo.

Tal esis **Henri DEVANNES** ed **Ignaz HERMANN**.

To esas deceptiva, ma pos okadek yari ni apene povas konocar la biografio di Henri Devannes e ni ne havas lua portreto. Ni savas poke : il naskis e vivis en Normandia, en loko situat an la Kanalo,

forsan en Cherbourg, e havis grand intereso por l'arto dil desegnado ed anke por grafologio ed il mortis dum l'unesma milito. Pluri ek lua poemi probable egaresis : ti quin ni povas studiar esas kompozita per stilo tre simpla, sen irga rimi, ma kun ritmi analog a ti dil latina versifado, tamen kun acenti vice longeso dil silabi. L'inspiro es kelke tarde romantika, ma sen pasiono e kun quiet admiro por lo bela di Naturo, quan il deskriptas quaze per aquareli. E kelkafoye aparas nostalgia sentimenti :

*Omno to forflugas, joyi vel bitraji,
E ye la momento kande nia pensi
Iras al pasinto, semblas ke la yari
Esis nur monati.*

Tre diferant esis la karaktero e la verki di **Ignaz HERMANN**. Il ipsa naracis l'eventi di sua vivo : naskint en povra Slovena familio il povis lernar gratuite kom gasto-studento e divenis mediko en l'Austrian armeo. Pos finir longa kariero il voluntis helpar dum la milito, e pro grava falo en hospitalo, divenis pokope preske kripla. Segun la propria vorti, admirinda pro modesteso : *me divenis en mea oldeso konocata internaciona mendikero, quale me esis en mea yuneso mendikera studento.*

Ni remarkez ke il devenis Idisto evanta 62 yari e dum 16 yari pleis neremplasebla rolo en l'Idistaro ; yen memorinda modelo !

Ultre mult artikli pri ciencala temi ed agreabla naraci, lu kompozis poemi per vigoroza stilo. Il spektas Naturo ne pro lua belaji, ma pro la grava pensi, quin ol inspiras. E lua intereso esas precipue la homa enti, specale le desfelica e desfortunoza.

Tale il aludas sua Muzo :

*Ne damzelo dorlotita
Ne sensanga esas mea Muzo ;
Heroino esas el... Spartana,
Sana, kurajoz yunino.*

Sub ta formo, forsani tro solena por nia hodiaa gusto, il expresas sinceramente lo serioza di sua inspireso, nam segun lua propria frazo, il *abominas hipokriteso.*

Ni povas nomizar Hermann la *poeto dil kompatato.*

II

Dum la periodo inter la du militi eventis por Ido tempo di vera florifado.

La Sueda Samideani salvabis l'ideo e la movimento, ed on restartis entuziasmoz aktiveso vers omna direcioni. Mult esis la revui : la Mondo, Mikra Buletino, Ido (da Noetzli), l'Idisto Katolika, la Muevi, l'Idiste français e ceteri. Oli editis generale un numero singlamonate, e l'Idisti povis freque lektar pri tre diversa temi.

Ed en certena de ta revui aparis ofte poemi. Esas neposibla studiar oli omna, ma la listo dil poeti es ankore nun por ni motivo di fiereso, nam ol indikas klare per lia nomi l'internacionaleso dil Idistaro :

Guignon, Marcilla, Gross, de Pierrefeu, Csatkai, Legrand, Schwarts, Vallaeys, Schiffman e tale plus. Ed inter li es memorinda Raphaël Nakhla, qua tradukis del Araba linguo, e kelkafoye mem sua propra verki kompozit en ta linguo.

Semblas ke li omna deziris adportar sua petro, forsan mikra, por la konstrukto dil Idal literaturo. E tre probable multa verki egaresis, pro militi, dizastri, incendio, o mem nur pro neglijo dal heredinti.

Ma kelki volis ne nur skriptar ma serchar plu profunde : Houillon, Richardson e Quarfood redaktis artikli od esayi pri l'Idala poetiko. Ed ultre ta teorial studiuri li prizentis en sua verki **mult** originala formi ankore nun atencinda. Tota broshuro esus ne suficiva por analizar detaloze lia ingenioza deskovri. Ma se future aparos traktato pri stilistiko e poetiko dil Idolinguo, li devas esar por to solida bazo nekareebbla.

Sigurd QUARFOOD, suedo profesoro pri antiqua lingui facis precipue tradukuri del Sueda, e del Latina e Greka klasik idiomi. Kom prezidero di U.L.I. ed eminenta membro dil Akademio il pleis magna rolo en la historio dil Idolinguo, e lua *Letri konfidencal* esas importoza fonti pri la linguistikal kontroversi di ta periodo. Lua maxim vasta poemi esas la tradukuri de *Angelika* e de *Hero e Leander* Quale Houillon. kun qua il korespondis pri poetikala temi, il uzas ofte hexametri en stilo samtempe energioz e melodioz :

*Traure susurez, tremuli, stacante an elua tombo,
Volez la dolcan shirmar, ulmo ramoz e fort.*

(ek : Angelika)

Jules HOUILLON esis anke profesoro, ed il partoprenis aktive la multa labori di grupo di kanoniki qui zelis por Ido ed editis dum kelka yari 70 broshuri, ek qui 18 redaktita da Houillon ipsa. Il

kompozis plura deki de poemi, partikulare tradukuri, uzante por lo plu kam duadek diversa ritmi. Lua stilo es vera modelo di eufonio.

Yen tradukuro di kelka versi da franca poemo :

*Apud la plajo sonoza sur qua la maro Sorenta
Ondin blua desvolvas ne fore de oranjieroyo,
An voyeto grizatra, sub heg' odorozza videsas
Petro tombala stretega, humil e seninteresa.*

Segun mea gusto ta frazi esas mem plu harmonioza kam ti dil originala texto.

E kande il kompozas poemeti il uzas gracioza versi, qui semblas venir de Renesencal epoko :

*Ye l'fora horizonto
La gracil abieti
Dil Vogesala monto
Recevas la kiseti
Dil lumetant auroro.
De matinal amoro
Tresayas la foresti,
Di qua l'altega kresti
Ocilas ye l'respiro
Dil printempal zefiro.*

Tote diferant esis certe la mondo-spekto e l'inspiro di **Gilbert H. RICHARDSON**.

Ni plu bone konocas lua verki kam lua vivo ; ni savas, ke il esis auster a celibo, helpis tre jeneroze a l'Ido-movimento, e divenis pokope plu surda, to quo influis lua karaktero.

Pos charmiv apologo pri l'invento dil artifical muziko (1925) il kompozis, ed editis deko de verki, inter qui voyajo en Egiptia, naracit en prozo. Lektante lua versi on povas unesmavide dubitar : ka to es la sama linguo ? Inversigi, elizioni, astoniv ordini, vorti derivita reguloze ma ne-kustumale, to postulas serioz esforcis dal lektero.

Ed anke la temi esas for la singladia vivo : il egardas la Naturo quale *indiferent a la sufri homala* :

*Kad frumento a ni sua grani volute donacus ?
Kad la kotono e lino a ni vizas nia vesti ?
Kad por ni diligente abeli mielo rekoltas ?*

Altrafoye il konceptas ol kom *gradoza* ed imaginas la prima eri dil tero, la geologial mutaci e l'animala monstri dil unesma epoki.

Ma samtempe il admiras la modern inventuri teknikal e celebras oli per komplikita strofi. En yaro 1935, recensante certena verko da lu, Julius Gross judikis jentile : *L' aŭtoro esforcis portar al somito di Parnaso tre pezoza mashini fera, e l' acenso kompreneblas esis kelke desfacil*, ed il citas kelka versi da Richardson pri radio-emisilo.

Semblas ke la central ideo en l'inspiro di Richardson esis la nociono dil tempo ; ne nur dil tempo en la vivo di homa persono, ma la historiala tempo, l'existo-duro dil ipsa planeto *Tero*.

Ma kelkafoye desparas la mediti historial o la revui pri *Granda Socio* e lua versi divenas klar ed emocoza :

*Avide me deziris la diskurson
audar, ed esforcante me askoltis,
ma regretinde povis preske nulon,
pro surd esar.*

Ed il imaginas Marsani komunikante per telepatiar, e kontemplantas la *Tero*, reflektante : quale la kreuri di ta planeto es kapabla kondutar sen telepatio ? Trista nostalgio di surdo.

Dum ta yardeki aparis ofte en Idala revui poemi de **Tom SWEETLOVE**. Ti qui renkontris lu o vizitis lu en lua eleganta lojeyo en Leigh-on-Sea deskriptas lua esencala traito : Tom Sweetlove esis artisto.

E tal il aparas ank en sua verki : nul tumultoza pasiono nul stranja patoso, ma nuancoza pensi expresat en delikata formi.

Ultre multa kurta poemi il adaptis per melodioza versi *Orion ed Artemis*, celebris la beleso dil *Modern yunino*, e mem kompozis gracioza poemo pri sua kato :

*Dormadez, sonjez pri sublim kateso.
Me must levar me - sizos me la plumo !
En anmo mea saltas, nasko-pronta,
Poemo nov... quan debas me ad tu.*

Ma la poeto es ne nur artisto, il es idealisto : il esperas plu fratal socio en qua libera homi vivos en pacema mondo :

*Do, fondos ni la unesala stando,
Homaro vivos en frateso ver,
Amante un komuna matrolando :
La mondo vast, joyoza e liber.*

(Tale on povis revar en yaro 1929...)

Esas utila remarkar, ke Tom Sweetlove, qua editis parto di sua verki en Ido, sub la modesta titolo *Probo-flugi sur Pegazo*, skriptis ank en Angla linguo *Sonnets and Songs* ed on trovas en amba verkari simil inspireso e sama spirito.

Ni ne obliviez **Petro V. DIMITRIEV**, pri qua ni savas nur, ke il esis Bulgaro, qua kompozis kun talento nostalgioza poemi en delikate cizelita versi :

*Korvi nigra flugas aden Nordo,
En silenco sisas lia ali,
Til ke lia petulanta hordo
Precipitas su en blanka vali.*

III

Inter la rumori difuzita kontre nia linguo, esas olda pretendo, ke ol esas ne apta por poezio.

Ni agnoskez ke l'eminenta fonderi dil Idala kelke kulpas pri lo, nam li asertis, ke ol bone fitas por poezio, ma tamen deskonsilis uzar ol por ta skopo. Stranja paradoxo !

E tamen sen interrupteso dum tri o quar generacioni sempre naskas nova talenti di poeti.

Pri la recenta periodo ni ne bezonas longesforce serchar : en yaro 1981 aparis ya *Modern Ido-poeti* kompilit e komentita da L. Pascau e T. Carlevaro ; *por pruvar ke nuntempe l'Ido-poezio ne nur ankore existas ma ke ol mem florifas.*

Ibe ni trovas nova nomi : Brismark, Rylander, Kozi Sato, Boris Aaronov, Wiechowski, Valdis Sprogis, Gaponenko, Ausma Pormale, bela listo vere internaciona.

Ed inter li kelki qui subisis desfacila cirkonstanci e tamen heroale perseveris. Ed altri anke qui uzas libera formi posibliganta donar al idej la tot intereso dil lektero, e prefere per sugesti kam per direkt expresi.

Ma du poeti esas partikulare atencinda : Lui Pasko e Michel Bouts.

Lui PASKO, qua facis por ta libro admiranda prefaco pri poezio, meritas bela plaso en l'Idal literaturo. Il skriptis fekunde per stilo tote original : to quo karakterizas ol esas lua spontaneso, unik ed neimitebla. Il uzis ol por kurta kompozuri en qui l'anekdoti es

naracita kun humaneso e fantazio samtempe. Ni trovas ta qualesi ank en lua poemi. E ta stilo divenas mem plu natural en sua tradukuro de Enoch Arden da Tennysson, qua kontenas 1.118 versi, do probable la maxim vasta tradukuro poezial en Idolinguo.

En ta verko la frazi ne haltas yet fino di lineo ; li saltas libere til en la sequanta verso e to donas al stilo charmiva naturaleso. Ta tradukuro esas probable la maxim bon e la maxim fidel a la spirito dil originalo. Dankante lor l'edito Lui Pasko nomizis tamen ol *humila tradukuro qua restabus sekrete en tir-kesto, til eniror la stomako di musu tre hungranta. !*

Michel BOUTS kompozis kelka poemi, qui trovesas en *Modern Ido-poeti* ed a qui on povas nur adjuntar *La ronda stono* deskovrita pose (Progreso n° 269, 1983).

Lua kazo esis e restas doloroz enigmato ; en yaro 1973 il subite aparas en la rangi dil Idisti ed uzas ne nur korekta ma talentoza stilo. Il es inspirata da sentimenti ed idei tre original e tre profunda. Koncianta ke la formo es ameliorenda (pro misuzo dil tonal acento e konseque falsa rimi) il intencis parstudiar l'Idala poetiko. Ma subite *frapita da grava doloroza trauri*, en granda desespero il livis domo, vilajo e desaparís. Nulu (ne anke Lui Pasko, Bretono quale lu) sucesis savar ube e quale duris o cesis lua vivo.

Restas lua nomo, quan nur l'Idisti memoras, la nomo di poeto qua segun la judiko da T. Carlevaro inspiresis dal *instanto fuganta* e da *profunda medito pri la senco dil vivo e dil morto*.

Tale il presentas ol :

*Yen hike venonta la nigra spozino
E yen sur la fluvio la barko funesta.*

e tale il expresas nostalgioz angoro;

*Kande sangifanta la suno vespéral
Lansas mea revu kontre l'olda muro,
Ho quante me tremas sequar lua kuro
Qua dronus me kun ol en l'ondo occidental.*

Ta qua facis tala versi povabus divenar magna poeto.

E nun, kande nia *Progreso* jubileas, ka ni restos sen poeti ? No ! fortuneze l'eufonioza linguo duras inspirar e yen du nomi adjuntenda : Friedrich Porzenheim, e Heidi Neussner, amba del lando dil poeti.

Friedrich PORZENHEIM asertas modeste esar nur komencanto, lernanto, ma tala komenco es certa signo qua lasas previdar harmonioza florifo.

Il adportas en nia literaturo plura novaji, ed unesme moderna sentimento pri la Naturo. Devannes olim vidis ol quaze kozo por agreabla deskripti ; Richardson egardis ol kom indiferent o mem advers a la homi ; Houillon trovis okazioni por alta pensi. Friedrich Porzenheim admiras ol ma kun lucida timo pro la danjeri qui nun minacas ol en destruktem epoko.

Anke pri nia linguo il adjuntas nova percepto : ni omna savas, ke ol grantas intelektal plezuro, e Guignon asertis, ke il uzus pro to l'Idolinguo se mem il esus por lo l'uniko sur tero.

Ma nia poeto judikas ke ultre lo kompozar en Ido helpas por ritrovar quieteso e sereneso dil mento, e do favoras plu bona vivo-qualseso. Nultempe on expreis tal ideo tante klare, ed esus util studiar la psikologial radiki di tala spiritala sento.

To pruvas omnakaze ke por l'Idista poeti la poezio esas serioz afero

Serioza, yen anke vorto qua karakterizas la verki da **Heidi NEUSSNER**. Nia kara poetino facis multa bela tradukuri ; Goethe, Schiller, Hermann Hess, yen nomi qui vidigas lua gusti e lua kulturo. E recente lua longa tradukuri de *La promenado* da Schiller, esas vere maestrata.

Ma el ne nur tradukas : el kompozas segun sua propra inspireso. La libreto, por qua el donis modesta titulo *Galimatiaso*, kontenas temi tote originala en nia linguo.

Se on povas komparar a muzikala modi, on trovas ofte che l'Idista poeti *adagio*, *andante*, kelkafoye *maestoso*, e mem *allegro e scherzando*, ma Heidi Neussner es l'unika qua pleas *appassionato*. Omno, mem la belaji dil Naturo e l'intima senti, omno es egardata serioze, romantike ed ofte kun pasiono.

Anke lua stilo es original : inversigi, elizioni, nova derivuri, to kelke astonas, ma la lektero ne pensas serchar kad vorto trovesas en lexiko, ka frazo es konform a teorial regulo, lu shamus agar verifiko. To quo ya importas es la densa signifiko dil ideo, lo profunda dil sentimento, ed on admiras l'audacema stilo, signo di tota sincereso.

Lua tre bela poemo *Solstico* finas nostalgioze :

*Yuna me esas ankor, ardoranta la kordio es plena
di la fortega vigor e dil amoro brulant.
Tamen pre-sentas la anmo ja cadie kun fremisado
tempo di adio e morto dum solsticala vesper.*

Certe, l'Idisti devas esar fiero pri sua poeti. E yen lo maxim remarkinda : li omna skriptis ne por difuzar la linguo, ma por expresar sua idei o sentiment. Tale li agis malgre objeconi od indiferecisi. Ma per selektar l'Idala linguo li homajis a lua valoro e li pruvus lua beleso.

Qua esos la futuro di la linguo ? Ton nulu povas predicar.
Ma segun verso da Hölderlin :
Permanas to, quon kreas la poeti.

Tazio Carlevaro aceptis redaktar texto por prizentar Andreas Juste.
La R.K. dankas lu.

ANDREAS JUSTE

Juste pri Juste

«Kelka noti por mea propra biografio ? - skribis Andreas Juste okazo dil aparo dil Antologio *Moderna Ido Poeti* - Ho ve ! ka tu ne lektis la naraco pri Peter Schlemihl, qua havis nul ombro ? Quaze simile me havas nul biografio ! Nul voyajo, nul milito, nul partiso, nul funkcio, nul ordeno, nul aventuro !

E tamen, me vivas !

On povas nur asertar, ke me naskis en yaro 1918, baptesis Andreas, e ke Juste esas la nomo di mea gento. Pluse anke, ke me laboras kom advokato, maxim ofte por povra homi, ed ipsa pasable povra.

Ultre lo nur fluado di movanta pensi e kompozio di multa verki. De sur la marjino, de exter, me spektas la sociala texto : ibe nul plaso por me.

Kande super vicina parko flugas pigo, me salutas ta vivanta simbolo, nam en Nederlandana linguo lua nomo esas ya *de ekster* (en olima skribo : *de exter*)».

Quale afrontar la tasko ?

Parolar pri Andreas Juste esas tre desfacila. Ni konoceskis en 1962. Tra e per letri. De ta tempo venas bel amikeso, e , por me, profundigiva konoco pri l'Ido-kulturo, qua de lore facinas me. Pri il me ja skribis, i.a. en *Moderna Ido-Poeti*, ke futura Ido-Poeto mustos sugar quale matralla lakto la tekniko di Andreas Juste, e lua generala poetiko (p.28-29). Plu kam dek yari plu tarde, me repetas la sam invito.

Andreas Juste ed Ido

Andreas Juste revis pri poezifado en walona linguo. Il revis esar granda poeto, qua ilustras ta linguo. Balde, il deskovris, ke to ne

esos facila, o mem forsan ne plus posibla.

Ed il renkontris Ido. Qua quik atraktis il, pro lua estetika qualesi : richeso de vorti, beleso de soni, alternativa expresiveso. E pro la fakto, ke la Ido-mondo esas relative mikra, superregardebla, irgaquale kontrolebla. Ol es la baricentro inter linguo de pura naturo, nereguloza e neracionala, e linguo perfekte logikala, ma tro rigida. Ulte la fakto, ke Ido permisas kontakti anke exter propria vilajo. Por il, poezio es parto di sua animo. Sen krear poezio, il ne povus vivar : l'intuico duktas il.

Amo ad Ido

Juste amas Ido. Il tante amis ol, ke il decidis ne lernar altra konstruktita lingui, por konservar perfekta, nemakulizita, neinfluita Ido-stilo. Il tante amis Ido, ke il decidis krear en ta linguo klasika korpuso : epistoli, satiri, lirika poemi, mem un hero-komika poemo, moralista apologi, studiuri stilala e historiala, t.e. esayista prozo, literaturkritikal esayi, e tradukuri de poeti, qui skriptis en nacionala lingui. «Quale Alexander Pope», il skribas.

Il vizis la futura Idisti, la generaciono qua venos plu tarde, qua havos plu apertita vido-maniero. Il laboris cetero ne por Ido, ne *por* la linguo ipsa ma per la linguo. Il havas hereduro, quan il deziras heredigar a ni.

En 1981 il docis en La Chaux-de-Fonds pri Ido-literaturo e -kulturo. Lua lecioni espereble balde aparos, sub la titulo *Idala Foliumi*.

Autoro ed Artisto dil Linguo

Juste esas poeto kun granda inspiro-kampo. Lua skribo-inspiro nasakas nemediate, e lore il mustas skribar. Sua poezio fluas tranquile, evitante la hiati, evitanta kakofonioza karamboli, evitanta neprecizezo, quankam il ne esas pedanta, nam il dezira libereso, anke linguala. Poezio bela, poezio profunda, sonora, qua vizas (anke) edukar la lekteri, duktar li a medito, a reflektio, a humaneso.

Libri, Tezi e Temi

Il esas poeto dil izoleso, pri l'izoleso, en qua il trovas la fonto di sua inspiro, nam ibe trovesas la vera origino di lua spiritala vivo. Il rebelas kontre nejusteso, kontre hipokriteso, qua aceptas la politiko

dil du mezuri diferanta en sama situeso. Poeto dil vinkiti, qui tamen restas justa, e konservas sua digneso.

Poeto dil naturo trahizita e makulizita, poeto dil mikra patrio (ne dil granda, imperialista landi), dil kompatemeso, dil pesimismo kun racionala fundo, dil ripacesko, dil ritrovo di la homi en plu humana societo.

Amiko dil altra Ido-poeti, di Erasmo de Rotterdam, Alfred Adler, Simone Weil.

L'Ido-poeti, qui sentis komune, e preparis la bazo dil uzo literaturala di Ido. Erasmo, qua esis la heraldo dil libereso, dil toleremeso. Adler, nultempe pesimista, kun konfido granda al posibleso di eduko e di humana pensmaniero. Simone Weil, qua bone konocis e deskriptis la nociveso dil etnocentrismo, qua klare vidis en nacionalismo e rasismo la «originala kulpo» di Europa.

Juste akuzas tiraneso, ed **invitas** a rebelo kontre to. Mem lor kande tala rebelo esas sen irga espero. Il refuzas anke omno normigiva, omno qua riskas diminutar la posiblesi di elekto. Exemple, il ne kredas pri dogmo dil unikeso dil linguo internaciona. Omna linguo havas sua kauzo existir. Quale esperanto anke, konsiderata kom speco di linguo «etruska» en komparo kun Ido, qua esas la hodiaia latino en kampo interlinguistikala.

Il hezitas kredar pri la progreso, nam multa trompi, multa erori, multa decepti akompanas ta nociono. Il es do liberala humanisto, kun veino kelke trista, quankam nultempe il esas «laudator temporis acti».

Ofte, anke, profunda moralisto, docero dil anno.

Il komencis kom autoro di ampla poemo hero-komika (*La Serchado*, mss. 1962 ed. 1972), qua segun lua programo sequis la traci di Tassoni. Sequis lirika peci (*Soneti* 1963, *Vitra Perli* 1978).

Poemi didaskalika, kun fundo etikale morala, aparis en 1973 (*Fabli dil olda korvo*), 1983 (*Fabli di la pigo*), ed ankore en la sama yaro, *Nova fabli*.

Lua civila inspiro trovesas en *Odo a Couturat* (1966), en la *Epistoli* (Pri Tolero, en 1972; pri Linguo Internaciona, en 1972). La *Satiri* (pri la naturo, pri lo mala en nia civilizeso, pri la kontestado) e la *Epistoli* nun trovesas en *La jaro* (1984).

Ne mankas instanti di reflekado pri lu ipsa (*Selektita poemi* 1974; *L'Amforo* 1987).

Importanta esas tri granda epistoli pri Ido-poeti e Ido-poezio (1973, 74 e 76).

Il publisis du tomi dil historial-literaturala *Antologio* : I (1973), II(1979). La triesma tomo esas preparata.

Ma il similesas anke al la «granda bibliotekero» : il amas tradukar. En du libri., *Bunta Garbo* (1978), e *Voci di Saji* (1982), il propozas poemi da Goethe, Klopstock, Vergilius, Lenau, Aubanel, Heine, Leopardi, Trilussa, ed anke da Sophokles, Milton, Camoes, Mistral, Tennyson, von Chamisso, e mult altr autori.

Stranja destino : lua unesma libro esis longa poemo. Ma lua maxim recenta libro konsistas ek kurta, densa, profunda *Epigrami* (1993).

Konkluzo

Se Juste sentas su responsiva por Ido, l'Idisti sentez su responsiva por il e por ilua laboruro. Se tra Ido Juste trovos speco di «imortaleso», anke Ido trovos tra la libri da Juste speco di «imortaleso». Nul esforco perdesas. Nulo homala desapararas. Anke se hodie l'Idisti deklarasas kom utopiisti, olim future, certe, on vidos, ke li vizis a skopo justa, utila e nobla.

Vana ne pov esor tanta fervoro,
E kand eventos la sublim auroro,
L'ultima, qua konocos nul vespero,
Venos la floro di ta long espero.
Lore levesos la nubea velo
Por la Kompani di la Blanka Stelo.

Ni expresas nia gratitudo à D-ro Tazio CARLEVARO, qua redaktis ta studiuro. Il esas experta samtempe pri literaturo e pri psikologio e traktis de ta du vidpunti la stranja kazo di nia skriptero.

Il adjuntis kompleta bibliografio de 1962 til 1983, qua kontenas 27 tituli di libri, broshuri e manuskripti. Ni astonesas tale savar ke du ek la kanti di *La serchado* tradukesis, da S^o Bishop en angla, e da S^o Houloux en franca versi. Ni regretas ne povar insertar hike ta bibliografio. Segun altra konto la verkaro da Andreas Juste konsistas ek plu kam mil paginedi de Idala versi.

IDISTA VOYAJERI

Poeti pleas utila rolo por la beleso di linguo : li generale (ma ne sempre !) amelioras la flexebleso ed egardas l'eufonio dil soni.

Ma to esas ne suficiva: linguo bezonas anke kontinua developo di sua lexiko. E por to helpas la voyaji. Ta, qua vizitas lontana landi e qua havas intereso por la mori, deskovras nova kustumi, altra mestieri, diversa socio, e por deskriptar li nova vorti esas necesa. Tale la voyaji adportas ad en linguo nova radiki.

Ta generala fenomeno existis anke por l'Idal idiomo, e ni devas do homajar a ti qui naracis sua vehadi e sua navigadi.

E to esas ne l'unika motivo; per tala naraci li enduktis ne nur vorti, ma raportis apertanta la menti vers sempre plu jeneroz interkompreno.

De l'unisma yari on konstatas lo : ja en 1912 e 1913 ni trovas en la revuo *L'Idisto Katolika* plur artikli kun signaturo *Drytown*. Qua esis il ? **Abado DUDOUY**, Normand Idisto, habitant en Sequeville (= Sikurbo) e qua pro to selektabis ta stranja pseudonimo. Lua voyaji esis ne lontana, nur en Anglia, ma ultre humuroz anekdoti lu expreis bele la sentimento, quan on nomizis

La joyo dil Idisti

Kande omni parolas Ido, omna barilo desaparas, la konversado esas generala, omni komprenas, omni partoprenas. Kande on havas la fortune renkontrar tala familio, ed audar ica frazo, en qua rezumas la britana gastigemeso : Vu esas heme hike, on ne plus esas stranjera, on esas quaze membro di la familio.

Ed en ta yari anke **John NORDIN** vizitanta la German Idisti en Berlin expresas per altra frazi ta sama sentimento : la joyo renkontrar Samideani.

Drytown donis a sua naraci la modesta titulo : *Voyajal impresi di simpla homo*. Ma li konservas ankore nun rimemorinda human valoro.

Trans mari

Dum ta samal heroal periodo (1913) aparis en la revuo *Die Weltsprache* «Trans mari». (de la diolibro di navala vaporifisto) da **Ewald RÖHNISCH**.

Lua verko esas gemo en l'Idala literaturo. La stilo es ecelant ed on admiras astonata : redaktar tale en linguo evanta apene kin yari esas marvelatra.

Anke la temo es remarkinda : to esas quaze dokumento pri la harda mestiero di ti qui laboris en vapornavi sur la Nordmaro, trans Lofoten-insuli e til Archangelsk.

L'autoro deskriptas ne nur la peizaji, ma skisas kun humuro portreti dil kurajoza navigisti sorganta por kaldieri sub la mar-nivelo en sufokanta kaloro. To esas quaze atesto pri desaparinta socio.

Sur la Kanalo di Panama.

En yaro 1923 la revuo *Mondo* insertis parto dil naraci da **W. CASPERS** pri sua voyajo ad en Peru. e partikulare sur la Kanalo di Panama. Caspers, nun preske obliivita, esis eminent Idisto; il redaktis *Leerboek der Wereldtaal Ido*, ed expreis ofte konsili, quin on ne suface atencis, exemple artiklo *Ni desinfektez ni* (januario 1923 en *Mondo*) On povas certe regretar, ke ni ne havas omna sua naraci pri sua voyaji, nam il redaktis kun detaloza precizeso.

Sur glacio dil Sud-polo.

Dum un deko de yari kelk Idisti en Berlin, guidata da la zeloza familio **JACOB** editis *Mikra Buletino*, mikra segun la formato (nam li kompozis ed imprimis ol ipse) ma tre granda pro la rolo quan ol pleis en l'Idala historio.

En plura numeri dil yaro 1827 on lektis naraci da **R. BU-CHARDT**. Kad il ipsa redaktis li ? Sub la fino di singla parto ni trovas : *segun diskurso deskriptita originala en Ido*, to quo esas mikra enigmato.

Ma la naraci es omnakaze en bona stilo e tre interesiva. L'autori navigis de Trönsberg en Norvegia til Antarktis. Il donas multa detali e ne omisas la tradicional ceremonii lor transpasar l'equatoro.

En Antarktis, ube il sejornis dum kin monati, to esis certe ne voyajo di turisto : il laboris kom injeniero por instalar nova radio-stacioni e vivis maxim ofte kun Norvegian chasanta cetacei. (On pensis ya lore naive, ke la gento dil baleni nultempe exhaustesos, o forsan on cinike neglijis l'intereso dil futura generacioni).

Ma il povis anke admirar grandioza fenomini di naturo, quan il bele deskriptas, e kelkafoye mem revelar mikra experimento, qua donis astoniva rezulto : pos explikar ke la pingvini ne konocas la

ruzo homala ed esas kurioza e fidanta, il adjuntas :

Me furtis la ovi ek la nesto di pinguino ; kande ica perceptis la furto, lu iras a vicina nesto, qua jus ne esas okupata, e de ibe furtas la ovi por metar li en la propra nesto e parkovar li !

En Egiptia

En yaro 1934 aparis en Antwerpen libreto de **Gilbert H. RICHARDSON** kun titulo : *Egiptia. Vizito en 1895 deskriptita en Ido. «publikigita dal auctoro»*.

To esis ri-imprimuro de *La Muevi* la revuo guidata da **Frato HONORÉ**, qua havis neobliviebla rolo en la historio dil Ido-linguo. Ta verko esas vera modelo di voyajo-naraci ; la stilo da Richardson, ofte tre komplikata en sua poemi, fluas hike kun agreabla simpleso. Komprenende on trovas deskripti pri la marveli del antiqua periodi faraonala, spektata da serioza voyajero, qua preparabis atence sua vizito. Lu mem kun sua kunturisti adportabis papero e vaxo por kopiar per froto plura bas-reliefi, e lu mem uzas magneza rubandi por fotografar pikturi en obskura loki.

Anke la beleso dil peizaji, la cielo, la steli, la navigado sur la Nilo esas bele deskriptata.

Ma la verko kontenas altra temi : amuziv anekdoti e humuroza remarki. L'autori havas ya intereso ne nur por l'antiquaji ma pri la homi ed il simpatias por ti, quin il renkontras. Il spektas lia mori sen blamar oli.

Ofte tale sen konciar lo, voyajo revelas mem plu multe pri su ipsa kam pri la vizitata loki.

E ni plu bone konstatas ed aprecias per ta verko la humaneso de Richardson.

Adsur la Monto Elbrus.

Danke a S.A. Nilsson, fervoroz Idisto, la jurnalno Centerbladet editis suplemento Idala, di qua la redakto-sekretario esis Hellmut Röhnisch. En la numero di decembro 1935 trovesas artiklo da **Pavel RODIN** (de Moskva) kun titulo : *Mea turistal voyajo adsur Elbrus.*

Ol deskriptas acensado sur ta monto di Kaukazia, til la somito sur alteso de 5.595 metri. Ta naraco prizentas ne nur sportal ma mem social intereso ; to esas ya nul vanitato di persono, qua volus agar solitare por esar fiero pri sua braveso, no, certe no, ma to esas l'esforci di vera sportemi, qui deziras admirar la beleso di naturo,

e qui modeste interhelpas por atingar ensemble sua skopo. E tale ti qui sucesis l'acensado esis grupo de 74 homi.

Pro ke ta jurnalas es nun preske netrovebla, yen kelka frazi :
Dum le decenso ni esis testi di tre interesanta natur-fenomeno dil transakto dil elektro-tensado inter la cielo e tero. Ek la pinti dil stofa helmi dil exkursanti emersis adsupre blua flami del alteso de duima metro e de la alpinista bastoni mem plu alta. Me levis mea manuo, ed ek la fingro-pinti same ekfluis blua flami. E dum la marchado la flami boris su aden la glaciero ek la kramponi... e dum la tempesto, fulminado, krakado e grelado omna ca eventis semblis esar tre marveloza por ni qui trovesis en la centro di la furiado di la natur-povi.

Pos la katastrofo.

En la revuo *Svenk Världsspråkstidning* di julio 1947, **O. NORD-STÖM** indikis kom programo : *Nia maxim importanta prezente preske sola tasko esas kolektar ed ordinar la restaji dil internaciona Ido-movado por rivivigar ol pos la lasta mondokatastrofo.*

Ed il agis quale modelo por realigar ol. Itere ya, kun sua Sueda kolegi il sucesis itere salvar l'Idista movamento. Li restartis vere de punto zero e ja dum la sequinta yari eventis quaza rinasko : rekompenco por ti qui nultempe desesperis.

Il ipsa naracis pri sua voyaji, segun lo posibla en ruinis Europa, il vizitis Germania, Francia, pri qua il raportis sua impresi en artiklo *Paris 1948*, e Belgia, ube il guidis grupo de Sueda Walonidi (decendanti de Waloni) invitita da Belga Waloni, pos separo dum aproxime non generacioni. Ed il donas tre sagace psikologia judiki pri lia mori. Ni povas regretar, ke il ne deskriptis plu detaloze ta voyaji.

Kun sportisti tra Europa.

Nia Prezidero **Hellmut RÖHNISCH** es probable l'idisto qua voyajis maxim ofte. La naraci, quin il redaktis, esas vera modeli pro l'interesanta temi dil observi, l'optimismo dil remarki e la klareso dil stilo.

En yaro 1951, kande lo esis denove posibla, il entrepezis longa voyajo, 9.600 kilometri, quan il deskriptis sub titulo *Marveloza dii en Hispania*. Il povis renkontrar Albert Galant en Madrid, Werner Stern en Malaga, Marcilla en Barcelona, e dum la retrovehado la familio Kreis en Genève, ed Erwin Cunts en Freiburg. Tale pos

longa separo ta zeloz Idisti havis la joyo rividar samideano e parolar pri pasint event, ed anke pri projekti por lo futura.

Ed anke dum ta yaro il havis okaziono, tre rara en ta periodo, agar *Vizito en Moskva*. Il darfis lo pro partoprenar en voyajo dil Sueda gimnastiksekcio por internaciona konkurso. Expresante privat opinion (to quon il sorgis emfazar) il facis raporto, qua havas nun valoro di dokumento pri multa temi di la singladia vivado lore en Rusia.

Ed ofte il naracis pri sua multa voyaji en Olimpiadi, ube, experta poligloto, il funcionis kom tradukisto.

Singlafoye il remarkas kun deceptes, ke la yuna sportisti tre deziras komunikar, ma povas apene agar lo pro manko de bona komuna linguo auxiliara. Ed en artiklo *Kad existas linguala problemi en la sporto* il traktis ol detaloze sur bazo di sua propra experienci.

Esus dezirebla, ke la multa verki da Hellmut Röhnisch editesos en un libro : To esus honoro por l'Ido-linguo.

En Tahiti e Mondo-turo

En 1956 la suedo Ido-Federuro editis verko da **Henri VINEZ**, de Donzenac, per qua il naracis sua voyajo de aprilo 1947 til junio 1948.

L'autoro evanta lore plu kam sepadek yari entraprezis ol por vizitar pos longa separo sua familio en l'insulo Tahiti.

La libro kontenas 46 pagini en non chapitri. Ol esas quaze kroniko : dum navigado sur l'Atlantiko e tra kanalo di Panama, sejorno dum kin monati en Tahiti e retroveno sur Pacifiko, Indian Oceano e tra Suez-Kanalo, Vinez havis multo por observar, e talento por deskriptar.

Lua granda merito es la spontaneso. Il ne ostentas literaturo ma kun tono di konversado raportas to quon il vidis. Homi, kustumi e mori, civiti e pejzaji, yen la temi dil intereso. Ed il plenigas du pagini por analizar kelke la linguo di le Maori.

Ne mankas psikologia traite : dum la retronavigado dum dek semani la pasajeri en klotita medio, kun poka kontakti kun l'extera mondo propagas multa rumori, (quin Vinez per amuziva vorto nomizas *bobardi*) e to es okaziono por expresar espritoza remarki.

Rezumante, ankore nun ta bona verko es tre agreable lektinda.

En Ghana

En la listo dil Idista voyageri on ne povas omisar **Emma Louise BOSSHARD**. Naskinta ye 5 decembro 1894 el divenis Idisto en la heroal epoko ed el perseveris kun fervoro til sua morto en 1991 atinginte lore 96 yari.

En 1970, evanta 76 yari el vizitis Ghana (ube el olim rezidabis pro profesional motivi) ed en la Suisa Ido-Buletino el naracis por ni ta voyajo.

El deskriptas kun admiro la marveli di naturo, ma raportas anke kun admiroza simpatio pri la homi, quin el renkontris. Karakteriziva traito di Emma Bosshard esis ya lua seren optimismo. Dum la multa kongresi e konferi en qui el partopenis el sempre favoris konkordo ed amikeso. En omna cirkonstanci el preferis vidar lo bona. Yen exemplo di tal atitudo : *Quale infanto on stacas koram la progresi di cienco e tekniko demonstrata omnube* (en Mondo-Expozo di Montreal, 1967). Ed el volis montrar ad omni dum sua voyaji *estimo, sincereso. homala sentimento.*

En Sri Lanka

Sub la titulo *Voyajo ad Asia* la Germana Ido-Societo editis en 1979 verko da **Alfred NEUSSNER** pri sua voyajo, precipue en l'insulo Sri Lanka en yaro 1977.

Esas rara povar lektar, en irga linguo, naraci tante profund e tante interesiva samtempe. To esas nul deskripto di peizaji, di ruinaji, o di monumenti : ton on trovas facile en katalogi por turisti. No ! to esas raporto pri la homi, pri lia poka joyi e multa sucii.

Kelkafoye l'autoro skribas ironioza remarki, exemple pri la vacinizo e la prudenta konsili (*Nur drinkez koquita aquo, ne manjez kruda nutrivi, dentnetigez anke per aquo minerala, ne irez sen shui*) :

Konsiderante sua propra voyajala prepari, on balde komencas dubitar pri to, ke on povos trovar vivanta homi en la landi vizitota od on es astonata plu e plu, ke fakte ibe existas homi en ca ambiente.

od anke : Se Japonia es la lando di la rideto, lore Sri Lanka es la lando di la rido - quankam on povas dicar, ke la habitanti apene havas kauzi por ridar, se on regardas l'ekonomiala situeso.

Ma il sorgas avertar por evitar miskompreno, kand il deskriptas la vivo dil povri : *Me ne parpiktas ica situeso por mokar, ma por incitar kompreno.*

Nur pri l'*idiotia burokratio* il expresas sua blamo ed explikas ol per extravagant exempli. (Ma ka ta burokratismo esas ecepto en la mondo ? kad ol ne probas anke sufokar omno nun en Europa ? E malgre lo, ibe quale hike povra homi mustas durar harda vivado en rejimi asertata *libera*.)

Alfred Neussner deskriptas la vivo dil vilajani, nam il e sua spozino partoprenis lia festi e labori. Ed en duesma parto il explikas la Sarvodaya-movado, qua probas docar mestieri e metodi, por ke rurani en solitara vilaji obtenos praktikal autonomeso por la singladia labori.

E tale la verko esas ne nur raporto pri voyajo, ma sur plu alta nivelo, vere sociologia esayo.

Sri Lanka 1993

Ka Sri Lanka havas charmi atraktanta l'Idista voyajeri ? En recenta Progreso yen itere voyajo bele naracita da **Frank KASPER**. L'artiklo, e ta da Alfred Neussner en 1977, kompletigas su reciproke.

To esas quaze diaro, en ecelanta stilo, qua prizentas a ni deskripti pri altra lateri dil insulo, lua natural belaji. Arbori, planti e mem prima foresto, parki de olima tempo, e moderna botanikal gardeni, ed animali, yen to quon povis admirar la skriptero.

E tale ni savas nun, e to interesas en epoko kande tante on sorgas por salvar l'elefantala gento, ke esas ibe orfaneji por elefanti.

Ed emoce on lektas pri la renkontro kun Idisto (S^o R.C. PERIES, landal reprezentero). To esas denove *la joyo dil idisti*.

Certe ya, kand existos samideano en omna lando, mem en omna civito, l'Idolinguo plenigos ne nur la linguistikal, literatural ed artal labori, quin ol bone realigas, ma pluse ol pleos lore sociala rolo. To povez eventar !

Kand on havas fortune rilektar omna voyajo-naraci, on es incitata facar kelka remarki.

To es ya fortune, nam multi esas preske netrovebla, ed on darfas esperar, ke uldie la nova Idisti povos disponar oli en bel e komod edituri.

On pensas anke kun sincera regreto, ke mult altra teksti perdesis : on savas ya, ke pro diversa kauzi : militi, persekutesi, incendii, e mem, afliktante, pro neglijo da heredinti, plura Idal arkivi esis

destruktita. To quo restas, kelkafoye pro miraklatra cirkonstanci, es nur quaze testi, simile a to quo eventis pri antiqua literaturi.

Pos ta trista mediti on probas analizar la *spirito* di ta existanta verki.

La vizitita landi es tre diversa, e konseque anke la temi. Anke la stilo kompreneble varias segun la skripteri.

Oli tamen havas un komuna punto :

Nulakaze lia verki es to, quon on nomizas *nun ego-naraci* (to es, kande autori prizentas su ipsa e sua rolo prefere kam havar serioz intereso por la vizitita landi).

L'Idista voyageri esas ne tala : li observas simpatioze, ed informas sua lekteri ne pri sua supozit aventuri, ma pri social realaji : singladia labori e mori, ed ofte harda vivado di homi.

E li agas lo sen blamar, sen irga sentimento di superioreso. Li spektas e judikas humane.

E tale nia voyageri ne nur informas ni : li es anke vera modeli dil Idista idealisto.

La vizitita landi es tre diversa, e konseque anke la temi. Anke la stilo kompreneble varias segun la skripteri. Oli tamen havas un komuna punto : Nulakaze lia verki es to, quon on nomizas nun ego-naraci (to es, kande autori prizentas su ipsa e sua rolo prefere kam havar serioz intereso por la vizitita landi). L'Idista voyageri esas ne tala : li observas simpatioze, ed informas sua lekteri ne pri sua supozit aventuri, ma pri social realaji : singladia labori e mori, ed ofte harda vivado di homi. E li agas lo sen blamar, sen irga sentimento di superioreso. Li spektas e judikas humane. E tale nia voyageri ne nur informas ni : li es anke vera modeli dil Idista idealisto.

LA VOYO DI COUTURAT

Oportas e konvenas, en jubileal numero, homajar al aŭtoro di nia linguo : Plu exakte al aŭtori, nam ol esis komuna verko, kolektiv entrepreno.

E ni havas por pruvar lo broshuro kontenanta 40 pagini, en granda formato, diveninta nun rarissima. Henri VINEZ editis ol sen indiko di dato, probable dum la yari sequinta 1919, sub titulo *L'Ido justifié*. Ol redaktesis en franca linguo da R. BERGER, lore fervoroz Idisto. To es kompilajo de fragmenti cherpit ek la revuo Progreso. Ta kompilo, qua certe postulabis long esforcis es ankore nun valoroza dokumento. Per non chapitri en klara stilo l'aŭtoro *justifikas* la strukturo di la linguo, ed analizas detaloze 300 vorti, explikante la selekto di lia radikoj.

Tale ni lektas la nomi dil **samideani** qui helpis a ta laborado : to esas defilo dil konstrukteri : de Beaufront, Jespersen, Creux, Talmey, Schneeberger, Jönsson, Peus, de Janko, Hugon, Auerbach, e multa ceteri.

On nostalgias trovante en la listo nomi di pluri qui pose abandonis nia rangi. Ma to ne povas impedar rimemorar lia devoteso. Kand olim kompani livis konstrukteyo, li ne ekportis la petri quin li taliabis e pozabis : oli restas, ofte kun lia marko, en la koloni dil edificio.

Yen ti, qui dum sep yari formacis la linguo kun entuziasmo e samtempe kompetenteso. Ma qua desegnis l'esboso ? qua facis la projekto ?

Pos livir l'Ido-linguo, quan il tante zeloze justifikabis, Ric Berger polemikis dum yari por demonstrar ke la *ver aŭtoro* dil Ido esas Couturat. Yen to quon on expresas per la komparo : *frakasas apertita pordo*. Es evidente ya, ke de Beaufront konocis la verki da Couturat, e partikulare *Les nouvelles langues internationales* e *Etude sur la dérivation* (di qua il recevis un ek la cent exempleri donacita da Couturat en 1907) ed es nedubitebla, ke il aplikis la principi di Couturat.

Ma la cirkonstanci dil redakto e dil prizento dil Ido-projekto es altra temo. Se mem (ni supozez ol per absurdo) Couturat diktabus omno del unesma til lasta frazo, se mem (plu absurde) la membri dil Delegaciono esabus figuranti o fantomi, to ne diminutis la valoro dil projekto, qua divenis l'Ido-linguo.

Prefere kam distingar la rolo di singlu, es plu interesiva probar analizar lia skopi.

Li koincidis ya sen esar tote sama.

Louis de Beaufront revelis le sua en emocigant artiklo *Deklaro de Ido* en Progreso di marto 1908 : il deziris evitar ad Esperanto danjero tante previdebla ke ol semblis certa : pur e simple repulso. E pro to il favoris minima reformi. Segun atesto da Beauchemin (Progreso n° 93, 1933) il agis lo kun konsento da Zamenhof ipsa por kaze di neceso sugestar la dezirinda reformi. E por to la metodo esis facar transakto inter l'Esperanto III (1887) e l'Esperanto IV (1894) (quan il repulsabis).

Couturat kontraste, fondero dil *Interlinguistiko komparata* influesis da la *konvergo*, remarkita da Molenaar, inter la maxim serioza projekti. E Couturat havis por skopo la meza voyo, la *bari-centro* por obtenar la centrala linguo.

Il admisis tamen, pro motivi di oportuneso uzar l'extera formi dil Esperanto por obtenar lia konsento e kunlaboro por la reformi (Progreso di septembro 1912).

Ma pose il probis per prudenta pazi eskapar ek tal influo. En l'ultima Progreso quan il redaktis (Agosto 1914) il skribis konvinkiva frazi : *L'experienco montris. ke Ido primitiva esis nur tro proxima ad Esperanto e devis eskapar su de ol por atingar sua definitiva formo.* Quik il adjuntis : *nia devizo esas progreso, ne regreso*, to quo temperas la senco di *definitiva* nam *definitiva* e *progreso* esas kontrea nocioni. Ma il mortis pos kelka semani e ne povis parfinar la developo dil centrala linguo quan il deziris.

Dum duadek yari de Beaufront esforcis per omna moyeni (mem per shikani pri statuti) ankilosar l'Idala strukturo. Il ne tote sucesis, nam de kelka yari danke a kompetent Idista linguisti, on koncias denove la valoro dil penso da Couturat. Certe la cirkonstanci chanjis, ol restas tamen quale busolo por indikar la direciono : la *meza voyo* por ke l'Ido restez la centrale linguo dil Interlinguistiko, per metodo, quan on nomizis klare :

ameliiori en kontinueso.

UNIONO POR LA LINGUO INTERNACIONA (IDO)

Membri dil Direktanta komitato

Prezidanto:	Hellmut Röhnisch (Suedia)
Vice-prezidanto:	Günter Anton (Germania)
Sekretario:	David Weston (Britania)
Sekretario por linguala questioni:	Robert Carnaghan (Britania)
Kasero:	Franz Regnier (Belgia)

Membri:

Günter Anton (Germania), Jacques Bol (Belgia),
Robert Carnaghan (Britania), Tom Lang (Britania),
Antoni Myszakowski (Polonia), Alfred Neussner (Germania),
Franz Regnier (Belgia), Hellmut Röhnisch (Suedia),
Edward H. Steve (USA), David Weston (Britania),

La direktanta komitato rielektesos dum la yaro 1995.

PROGRESO aparas trifoye en la yaro, e tote en Ido. Pri la redakto, responsas komitato.

Artikli, tradukuri e movadal informi sendesez a Jacques Bol, 80 Chaussée des Gaulois, B-1300 Wavre, qua funkcias kom mediacero en la redaktala komitato. Progreso imprimesas dal imprimerio «Ateliers du Manoir», Marcinelle, Belgia.

Editeur responsable: Franz Regnier, 27, Ville du Bois
B 6690 Vielsalm

Altra revuo por l'Idistaro «IDO-VIVO»

organo di ILSGB (International Language - Ido - Society of Great Britain);
aparas 3-foye po yaro e kontenas generala artikli precipue en Ido
ma anke en angla linguo.

Adreso: ILSGB, 24, Nunn Street
GB - Leek, Staffs, ST13 8EA.

Giro konto: 632 2255.

Abono kun membreso di ILSGB	£ 5,00
Abono sen membreso di ILSGB	£ 5,00
Studenti e ne-salariati	£ 2,50

LIBRI E BROSHURI

			Suisa Franki
CONDAMIN: la konoco dil futuro	20 p.	1926	1.80
DE BEAUFRONT: Kompleta gramatiko detalzoza	232 p.	1925	4.00
CONDAMIN: La konoco dil futuro	13 p.	1929	3.00
DE BEAUFRONT, COUTURAT: dictionnaire français-ido	586 p.	1915	16.00
COUTURAT: Etude sur la dérivation	100 p.	1910	4.00

Obtenebla ye la adreso: CDELI- Brokanta Servo, rue Progrès, 33 - Boîte postale 5038
CH-2305 La Chaux-de-Fond (Suisia).

* * *

Dicionario de la 10 000 Radiki di la Linguo

Universala Ido (<i>Marcel Pesch</i>)	631 p.	1964	20.00
Odo a Couturat (<i>Andreas Juste</i>)	19 p.	1961	3.50
La Fabli dil Olda Korvo (<i>Andreas Juste</i>), poemi La problemo dil Paco <i>Ed. Waterkotte</i>), traduko dil diskurso da Albert Schweitzer, okazo la distributo dil Nobel Premio dil Paco, 1952 en Oslo	36 p.	1973	3.00
Warum Ido? (<i>J. Kreis / A. Noetzli</i>), propagilo en Germana linguo kun komparativa testo Esperanto-Ido	11 p.	1971	2.50
(Porto-spensi extra)			.50
Weltsprache Ido, 10 doco-lettri, Germana-Ido (<i>A. Noetzli</i>), nova edituro 1969			15.00
Obtenebla che Elisabeth STEINMANN, Postfach - CH-8810 Horgen 1			

Katalogo di Ido-libri 1990

Recevebla de

IDO-LIBRERIO - Sioro T. Minty (Direktero)
44, Woodville Road
GB - CARDIFF.CF2 4EB

Exemple:	(£) Preco
English-Ido Dictionary (<i>Dyer</i>), 393 p.	6.00
Complete Manual of the IAL Ido (<i>de Beaufront</i>), 44 p., abridget 1973	3.00
Ido for All - (<i>APGlyn</i>), 59 p. 1975	3.00
La Strukturo di Ido (<i>Jacob</i>), 16 p., 1970	1.00
The Problem of an International Auxiliary Language and its Solution in Ido (<i>Dyer</i>), 194 p.	2.00